

**KREDIT OPERATSIYALARI AUDITI, O'ZARO BOG'LIQLIK
VA XAVFLARNI BOSHQARISH**

Tolibova O'g'iloy G'olibovna

O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya Akademiyasi talabasi

ogiloytolibova01@gmail.com

+998942293837

Annotatsiya. Ushbu tezis tijorat banklarida kredit operatsiyalari auditi, o'zaro bog'liqlik va xavflarni boshqarish jarayonlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Kredit operatsiyalari banklarning asosiy faoliyat turlaridan biri bo'lib, ularning samaradorligi bank moliyaviy barqarorligini ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Kredit auditi kredit risklarini aniqlash, ularni boshqarish va kredit portfelining sifatini oshirishga qaratilgan. Tezisdan kredit operatsiyalarining murakkab iqtisodiy va moliyaviy omillar bilan bog'liqligi va bu omillarning bank faoliyatiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, xavflarni boshqarish usullari va ularning bank barqarorligiga ta'siri ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Kredit operatsiyalari, audit, o'zaro bog'liqlik, xavflarni boshqarish, kredit risklari, garov ta'minoti, foiz stavkalari, tijorat banklari

Kirish. Kredit operatsiyalari – bu tijorat banklarining asosiy faoliyat yo'nalishlaridan biri bo'lib, ular bankning moliyaviy holati, rentabelligi va mijozlar bilan munosabatlarini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Bank tomonidan mijozlarga ajratilgan kreditlar maqsadli foydalanish va o'z vaqtida qaytarilishiga bog'liq ravishda bankka foyda keltirishi yoki aksincha, zarar olib kelishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, kredit operatsiyalarini samarali boshqarish hamda ularning qonuniy va maqsadga muvofiq amalga oshirilishini nazorat qilish katta ahamiyatga ega. Kredit operatsiyalari auditi – bu bankning kreditlash jarayonlarini chuqur tahlil qilish, bu jarayonda yuzaga keladigan kamchiliklar va xavflarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilgan amaliyotdir. Auditorlik nazorati bank faoliyatining kreditlash bo'yicha qabul qilingan siyosati va amaliyotini baholash orqali kredit portfelining sifati, kredit qaytish muddati va mijozlarning to'lov qobiliyatini o'rganadi. Kredit operatsiyalari bo'yicha ichki va tashqi audit o'tkazilishi bankning kredit portfelini sifatli boshqarishga, foydani oshirish va kredit risklarini minimallashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy bank tizimida kredit operatsiyalarining murakkabligi ularning o'zaro bog'liq bo'lgan turli iqtisodiy va moliyaviy omillar bilan chambarchas aloqador ekanligini ko'rsatadi. Bunga iqtisodiyotning umumiy holati, qarz oluvchilarning moliyaviy barqarorligi, foiz stavkalari, valyuta kurslaridagi o'zgarishlar kabi omillar misol bo'ladi. Ushbu omillarning birortasi o'zgarishi kredit

operatsiyalariga to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, kredit risklarini aniqlash va ularni boshqarish uchun kredit operatsiyalarining o'zaro bog'liqligi va xavflarni tahlil qilish katta e'tibor talab etadi.

Kredit operatsiyalari auditi. Kredit operatsiyalari auditi – bu tijorat banklarida berilgan kreditlar ustidan tizimli nazorat o'rnatish va ularning qonuniyligi, samaradorligi, shuningdek, kredit xavflarini baholash jarayonidir. Kredit auditi orqali bankning kredit siyosatiga rioya etish, kreditlar bo'yicha qarorlar qabul qilish mexanizmlari va amaliyotlar to'liq tahlil qilinadi. Ushbu audit jarayoni bankning kreditlash jarayonidagi muammolarni erta aniqlash va ularga o'z vaqtida choralar ko'rish imkonini beradi, bu esa kredit portfelining sifati va barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kredit operatsiyalari auditining asosiy maqsadlaridan biri – bankning kredit portfelini batafsil tahlil qilish, uning xavfsizligi va sifatini nazorat qilishdir. Bu jarayonda bank kreditlarini berishda qabul qilingan ichki siyosat va protseduralarning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Kredit siyosati mijozlarni baholash va ularga kredit ajratishning asosiy tamoyillarini belgilaydi. Bunda kredit berishdan oldin mijozlarning to'lov qobiliyatini tahlil qilish, ularning kredit tarixini o'rganish va kelajakdagi moliyaviy imkoniyatlarini baholash bankning kredit risklarini kamaytirishga yordam beradi. Kredit operatsiyalarida qarz oluvchilar bilan bank o'rtasidagi munosabatlar ham katta rol o'ynaydi. Qarzdorlarning moliyaviy barqarorligi, bizneslarining samaradorligi va ularning bozorga ta'siri bank kreditlari qaytarilishiga ta'sir qiladi. Agar bir qarz oluvchi iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelsa, bu boshqa qarzdorlar uchun ham muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, ayniqsa agar ular bir-biri bilan bog'liq biznes tarmoqlarida faoliyat yuritsalar. Shu nuqtayi nazardan, banklar kredit berishda qarzdorlarning o'zaro bog'liqliklarini va ularning biznes faoliyatini chuqur tahlil qilishlari kerak.

Bozor tendensiyalari va iqtisodiy siyosatlar ham kredit operatsiyalarining barqarorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar qatoriga kiradi. Foiz stavkalari, valyuta kurslari o'zgarishi va hukumatning moliyaviy siyosati bank kreditlari xavflarini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin. Masalan, foiz stavkalarining oshishi qarz oluvchilarning kredit to'lash imkoniyatini kamaytiradi, bu esa kredit qaytarilishida muammolar keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, banklar kredit siyosatini amalga oshirishda ushbu omillarni oldindan ko'rib chiqishi va ularning o'zaro ta'sirini tahlil qilishi lozim.

O'zaro bog'liqligi bankning ichki siyosati va boshqaruv jarayonlariga ham ta'sir qiladi. Ichki nazorat tizimlari kredit portfelini samarali boshqarishga yordam berishi kerak, lekin bu tizimlar boshqa departamentlar va tashqi omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, ichki va tashqi omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish kredit operatsiyalarini yaxshiroq boshqarishga ko'maklashadi.

Xavflarni boshqarish. Kredit operatsiyalarida xavflarni boshqarish bankning moliyaviy barqarorligini saqlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Banklar kredit risklarini boshqarishda kredit sifatini yaxshilash, qarzdorlarning to'lov qobiliyatini tahlil qilish va ta'minot vositalarini optimallashtirishga qaratilgan turli usullarni qo'llaydi. Kredit risklari bir qancha turli omillar ta'sirida shakllanadi, ular orasida likvidlik xavfi, kreditning qaytarilmasligi xavfi, foiz stavkalaridagi o'zgarishlar va valyuta kurslari bilan bog'liq risklar mavjud. Kreditning qaytarilmasligi xavfi kredit operatsiyalaridagi asosiy xavfdir. Bu xavf qarz oluvchi to'lov qobiliyatini yo'qotganida yoki iqtisodiy sharoitlar yomonlashganda yuzaga keladi. Shu sababli, banklar kredit ajratishdan oldin qarzdorlarni to'liq baholashi va ularning moliyaviy holatini tahlil qilishi lozim. Kredit riskini kamaytirish uchun banklar qarz oluvchilarni o'z vaqtida monitoring qilib boradi va to'lovda muammolar kelib chiqsa, o'z vaqtida choralar ko'radi, masalan, kredit shartlarini qayta ko'rib chiqish yoki qayta moliyalashtirish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. Foiz stavkalaridagi o'zgarishlar ham kredit riskiga sezilarli ta'sir qiladi. Banklar kreditlarni berishda ko'p hollarda o'z kapitalini jalb qiladilar, bu esa foiz stavkalari o'zgarishidan bevosita ta'sirlanadi. Agar foiz stavkalari keskin oshsa, bu bankning qarz oluvchilarga kredit berish shartlarini o'zgartirishiga sabab bo'lishi mumkin, natijada qarz oluvchilarning kredit to'lash imkoniyatlari kamayadi. Shu nuqtayi nazardan, foiz risklarini boshqarish bank uchun strategik ahamiyatga ega. Kredit xavflarini boshqarishda yana bir muhim omil garovlar yoki ta'minot vositalaridir. Garov ta'minoti kreditning qaytarilmasligi xavfini kamaytirish uchun eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Bank kredit ajratishdan oldin qarzdorning qo'ygan garovini baholaydi va garovning likvidligini tahlil qiladi. Garovning qiymati kredit summasiga mos kelishi va agar kredit qaytarilmasa, garovning sotilishi orqali bankning yo'qotishlari qoplanishi kerak. Agar garovning qiymati yoki likvidligi past bo'lsa, bu kredit riskini oshirishi mumkin, shuning uchun banklar garov ta'minotini to'g'ri baholashlari lozim. Shuningdek, banklar kredit xavflarini diversifikatsiya qilish orqali boshqarishadi. Kredit portfelini turli sohalarga, hududlarga va mijozlarga tarqatish orqali bank biror bir sohadagi iqtisodiy qiyinchiliklar yoki o'zgarishlar sabab bo'ladigan xavflarni kamaytiradi. Misol uchun, agar bir sohada qiyinchiliklar yuzaga kelsa, bankning boshqa mijozlari yoki sektorlaridagi kreditlar bu yo'qotishni qoplash imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib aytganda, kredit operatsiyalaridagi xavflarni boshqarish kredit siyosatini to'g'ri tashkil etish, qarzdorlarni baholash va kredit risklarini diversifikatsiya qilish orqali amalga oshiriladi. Banklar kredit risklarini oldindan ko'rib, tegishli choralar ko'rishi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun muhimdir. Shu sababli, kredit operatsiyalaridagi xavflarni boshqarish bankning uzoq muddatli strategik muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Harrison, T., & Sreejesh, S. (2016). Service quality, satisfaction, and loyalty: A critical review and future research directions. *Journal of Services Marketing*, 30(2), 161-177.
2. Patterson, P. G., & Smith, T. (2003). Modeling customer satisfaction and loyalty: A multi-dimensional approach. *Journal of Services Marketing*, 17(7), 683-704.
3. Berry, L. L. (2000). Cultivating service brand equity. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28(1), 128-137.
4. Aaker, D. A. (1991). *Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name*.
5. Uktamjonova, Z. (2024). Relevance of Benchmarking in Industrial Enterprises.
6. Ochilov, I. (2024). Improving the Methodology of Econometric Analysis of the Efficiency of Financial Activity of Agricultural Agroclusters of Uzbekistan.
7. Zokhidov, S. (2024). Improving The Effective Use Of Local Taxes And Levies In Tashkent City.
8. Ortiqov, O. A., and I. Qulliyev. "Bank menejmenti va marketingi." O'quv qo'llanma. T:-Iqtisod-moliya (2015).